

ปฏิรูปโครงสร้าง ๓ อย่าง

- ปฏิรูปโครงสร้างอำนาจ
- ปฏิรูปโครงสร้างสังคม
- ปฏิรูปโครงสร้างการจัดสรรทรัพยากร

ประเวศ วะสี

บทความนี้เขียนขึ้นเพื่อสนับสนุนรัฐบาลและกลุ่มต่างๆในการปฏิรูปประเทศไทย

๑. ประเทศไทยมีทรัพยากรมากเกินพอที่จะสร้างประเทศไทยที่น่าอยู่ – ถ้ามีวัตถุประสงค์ร่วมกัน

ประเทศไทยมีทรัพยากรมากกว่าสวีเดนหรือแลนด์ เรามีแผ่นดินที่กว้างใหญ่กว่า มีความหลากหลายทางชีวภาพมากกว่า มีทรัพยากรทั้งบนดินและในทะเลมากกว่า เรามีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากกว่า เรามีทุนทางศาสนาธรรมมากกว่า นอกจากนั้นเรามีทุนทางสังคม ทุนภาครัฐ ทุนภาคธุรกิจ ทุนภาคการสื่อสาร และอื่นๆซึ่งรวมกันแล้วมากเกินพอที่จะสร้างประเทศไทยที่น่าอยู่

แต่คนไทยไม่เคยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน

มีแต่วัตถุประสงค์แยกย่อยของแต่ละบุคคล ของแต่ละกลุ่ม แต่ละพวก แต่ละพรรค แต่ละองค์กร แต่ละสถาบันจึงทอนกำลังกันเอง ไม่เป็นพลังกำลังร่วมกันของชาติที่จะสร้างประเทศไทยที่น่าอยู่ ถ้าคนไทยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันได้เมื่อใดก็จะเกิดพลังมหาศาลที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง บรรลุความเจริญอย่างแท้จริง สร้างประเทศไทยที่น่าอยู่ที่สุดได้

การจะมีวัตถุประสงค์ร่วมกันได้วัตถุประสงค์นั้นต้องใหญ่กว่าตัวคน

การปฏิรูปประเทศไทยนั้นเป็นการเปลี่ยนโจทย์ที่ไปเลยความเป็นตัวคนอาจจะมีการไม่รักกัน แต่ไม่มีใครไม่รักประเทศไทย ไม่มีใครไม่ยอมให้ลูกหลานของเราอยู่ร่วมกันด้วยความสุขบนดินแดนของบรรพบุรุษแห่งนี้

การที่รัฐบาลพูดถึงการปฏิรูปขึ้นมาทำให้การปฏิรูปการเมืองหรือปฏิรูปประเทศไทยเป็นประเด็นทางการเมือง และเกิดกระแสความสนใจ คนไทยควรใช้เป็นโอกาสที่จะช่วยกันคิดช่วยกันทำ เพื่อให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากวิกฤตการณ์เรื้อรังไปสู่การพัฒนาในระนาบใหม่ที่น่าไปสู่ความเจริญอย่างแท้จริง

๒. ประเทศไทยที่ดีที่สุดในจินตนาการของท่าน จินตนาการจะทำให้เกิดพลังเพราะจินตนาการไม่มีข้อจำกัด คนไทยทุกคนควรจะสร้างจินตนาการถึงประเทศไทยที่ดีที่สุด ยังไม่ต้องคิดถึงความเป็นไปได้ จินตนาการอย่างสุดๆว่าประเทศไทยที่ดีที่สุดในความฝันของท่านคืออะไร ความฝันยิ่งใหญ่ (Big Dream) ยิ่งให้พลัง

สื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ สถานีวิทยุ สถานีโทรทัศน์ และโซเชียลมีเดียควรจะช่วยกระตุ้นและรวบรวมความฝันของคนไทยจำนวนมากที่สุดที่จะทำได้ ที่ฝันถึงประเทศไทยที่ดีที่สุดว่าเป็นอย่างไร เช่น ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีสันติสุข มีเศรษฐกิจดี สังคมดี การเมืองดี สิ่งแวดล้อมดี

ที่ว่าเศรษฐกิจดีนั้นต้องกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม ไม่มีความเหลื่อมล้ำมากเกินไป

ที่ว่าสังคมดีนั้นคือสังคมมีความเข้มแข็งไม่ทอดทิ้งกัน สามารถแก้ความขัดแย้งด้วยสันติวิธี มีความยุติธรรมและความเป็นธรรม

ที่ว่าการเมืองดีนั้นคือมีประชาธิปไตยที่มีคุณภาพและสมรรถภาพ

ที่ว่าสิ่งแวดล้อมนั้นคือมีความเป็นป่าอย่างน้อย ๕๐ เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่เพื่อให้ธรรมชาติได้ดูแลน้ำไม่ท่วม ไม่แห้งแล้ง สิ่งแวดล้อมไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อสุขภาพของประชาชน มีการจัดการการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นธรรม ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

มีการสังเคราะห์จัดหมวดหมู่ของประเทศไทยที่ดีที่สุดนี้คือเป้าหมายประเทศไทยที่คนทั้งหมดยกมาร่วมกัน จารึกเป้าหมายประเทศไทยด้วยศิลปะแขนงต่างๆ ทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม กวีนิพนธ์ให้คนไทยจำขึ้นใจทั่วกันและร่วมกันขับเคลื่อนให้บรรลุเป้าหมายอันสูงส่งที่ร่วมกันสร้าง

๓. ปฏิรูปวิธีคิดและจิตสำนึกเพื่อปฏิรูปประเทศไทยให้สำเร็จ ประเทศไทยพยายามปฏิรูปมาหลายครั้งแล้ว ภายในรอบ ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา เกิดความรุนแรงก็หลายครั้งและปรี่มๆ จะเกิดมิลลينيอุคก็มิลลينيอุคก็มี ถ้าจะปฏิรูปประเทศไทยให้สำเร็จต้องปฏิรูปวิธีคิดและจิตสำนึกการคิดแบบตายตัว นำไปสู่การแยกส่วนและสุดโต่ง คิดเป็นเขาเป็นเราคิดเป็นดำเป็นขาว คิดเป็นข้าศึกศัตรู จะต้องต่อสู้ทำลายกัน เราอยู่ในโหมดการต่อสู้ทำลายกันไปมา ทำให้เกิดความรุนแรงและไม่สามารถร่วมมือกัน บ้านเมืองชะงักงันหรือถอยหลัง คนยุโรปก็เป็นผู้นำการคิดแบบแยกส่วนตายตัวทำให้ประวัติศาสตร์ของยุโรปเต็มไปด้วยสงคราม

พุทธศาสนาปฏิเสธการคิดแบบตายตัวและแยกส่วนสุดโต่ง

ในประโยคแรกของปฐมเทศนา พระพุทธองค์ตรัสว่า “เทว เม ภิกขเว อนตตา”

(เทว อ่านว่า ทะเว แปลว่า สอง เหมือนคำว่าทวิ ; อนตตา แปลว่า ส่วนสุดหรือสุดโต่ง (extremes) ข้อความนี้และวรรคที่ตามมาแปลว่า “ส่วนสุดทั้งสองภิกษุไม่ควรเสพ” เป็นที่มาของการตรัสเรื่องทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา

พุทธศาสนามองว่าสรรพสิ่งเป็นกระแสของเหตุปัจจัยหมุนเนื่อง ไม่มีอะไรดำรงอยู่โดยเอกเทศตายตัว ไม่แยกข้างแยกชั่ว ตามนัยนี้ทุกคนล้วนเป็นเพื่อนมนุษย์ที่เกิดแก่เจ็บตายร่วมกัน ควรมีความเมตตาต่อกันและกัน มีความเป็นกัลยาณมิตรกัน

จิตสำนึกที่เล็กและคับแคบทำให้เกิดความบีบคั้นทั้งในตนเองและกับผู้อื่นนำไปสู่ความขัดแย้ง ความจริงมนุษย์ทั้งหมดและธรรมชาติทั้งหมดล้วนเป็นหนึ่งเดียวกัน การมีจิตสำนึกใหญ่ที่เข้าถึงความเป็นหนึ่งเดียวของทั้งหมดจะทำให้หลุดพ้นจากความบีบคั้น พบอิสรภาพและความสุขเกิดความรักอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติทั้งหมด อันเป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ

บนเส้นทางของการปฏิรูป ถ้ามีการปฏิรูปวิธีคิดและจิตสำนึกด้วยจะเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่มากเพราะจะนำไปสู่สันติสุขทั้งในชีวิตและสังคม

๔. ทิศทางการพัฒนาประเทศไทย – เส้นทางวิกฤต หรือ การพัฒนาอย่างบูรณาการ สมดุล และยั่งยืน
ทิศทางการพัฒนาประเทศเกี่ยวข้องกับการปฏิรูปประเทศไทย เพราะการปฏิรูปจะทำให้โครงสร้างต่างๆ มีความถูกต้องและประเทศมีสมรรถนะ ประจุการประกอบโครงสร้างรถยนต์ให้ถูกต้องให้รถวิ่งได้ดี แต่ไม่
ว่าจะประกอบรถยนต์ได้ดีเพียงใด ถ้าทิศทางที่มันวิ่งไปเป็นอันตรายมากจนมันตกภูเขาหรือดิ่งลงทะเลถึงรอด
ดีเพียงไรก็ไปไม่รอดเหมือนกัน

ทิศทางการพัฒนาของโลกที่เราเดินตามเขาไปด้วยเป็นทิศทางอันตรายดังที่กำลังเกิดวิกฤตการณ์ใน
สหรัฐอเมริกาและยุโรปซึ่งกำลังลูกกลามออกไป การพัฒนาปัจจุบันอยู่บนพื้นฐานการคิดแบบแยกส่วน คือ
เอาเงินเป็นตัวตั้ง อะไรที่คิดและทำแบบแยกส่วนจะนำไปสู่วิกฤตเสมอ ร่างกายของเรามีความเป็นปกติ
และยั่งยืน เพราะมีการพัฒนาอย่างบูรณาการที่ทุกอย่างจะเชื่อมโยงถึงกันอย่างพอดี นั่นคือการเป็นมะเร็งทำให้
ให้เสียสมดุลของทั้งหมด เกิดความไม่ปกติคือป่วยและความไม่ยั่งยืน คือ ตาย

การพัฒนาแบบแยกส่วนที่เอาเงินเป็นตัวตั้งก็ทำให้เสียสมดุลทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังที่เกิดภัยพิบัติ
เช่น พายุรุนแรง น้ำท่วม เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เกิดความเจ็บป่วยดังคนเป็น โรคมะเร็งและความไม่ยั่งยืน

การพัฒนาที่เอาเงินเป็นตัวตั้งเงินก็มีอำนาจมาก เมื่อเงินมีอำนาจมากก็ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำมากขึ้นๆ
ดังที่เกิดกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ โจเซฟสติกลิตซ์นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบลชาวอเมริกันกล่าวว่า
การพัฒนาในอเมริกาเป็นประโยชน์ต่อคน ๑ % เท่านั้น คนยากคนจนไม่ได้ประโยชน์เลยแต่กลับแย่ง
อังกฤษและสหรัฐอเมริกาก็เป็นประชาธิปไตยแล้วแต่กลับเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างรุนแรง เพราะการ
พัฒนาเศรษฐกิจขึ้นกับอำนาจของ “เงินใหญ่” ประชาชนไม่มีอำนาจ อาจเรียกว่ามีประชาธิปไตยทาง
การเมือง(คือมีสิทธิเลือกตั้ง) แต่ไม่มีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจหรือ economic democracy

ฉะนั้น ในการปฏิรูปประเทศไทยเราต้องทำความเข้าใจประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจเพื่อลดความเหลื่อม
ล้ำด้วย จะต้องสร้างอำนาจทางสังคมขึ้นมาดังจะได้กล่าวต่อไป ให้สังคมสามารถควบคุมทิศทางการพัฒนา
ประเทศไทยให้เป็นการพัฒนาอย่างบูรณาการ สมดุล และยั่งยืนจึงจะสร้างประเทศไทยน่าอยู่ได้

๕. ทำไมคนไทยจึงเหมือนไก่อยู่ในขัง – จิกตีกันรำไป ทั้งๆที่จะถูกนำไปเชือดหมดทุกตัว มีผู้อุปมาว่า
คนไทยเหมือนไก่อยู่ในขัง ที่จิกตีกันรำไปจนถึงเลือดตกยางออกก็มีทั้งๆที่รอเขาจะนำไปฆ่าหมดทุกตัว
“ขัง” เป็นโครงสร้างที่กักขังไก่ไว้ในที่แคบจึงกระทบกระทั่งกัน สมมติว่าถ้าเราจะสอนธรรมชาติไก่ได้ว่าใจ
เย็นๆไว้ยอม อย่างจิกตีกันเลย ก็คงจะไม่ได้ผลตราบดีที่ “ขัง” หรือ โครงสร้างยังครอบไก่ไว้ภายใน

ในสังคมไทยเมื่อมีปัญหาอะไรก็มักคิดกันแต่เรื่องกรรมดีกรรมชั่วส่วนบุคคลและคิดเชิงอบรมธรรมะ
ขาดความคิดเชิงโครงสร้างแบบที่มากำหนดพฤติกรรมของไก่ เช่น ในระบบการเมืองมีคอร์รัปชัน เราก็เอา
แต่กันด่านักการเมืองหรือพูดเชิงอบรมหรือแก้โน่นนิตินี้หน่อย ซึ่งไม่ได้ผลอะไร เหมือนคนเป็นโรคร้ายแล้ว

มีอาการป่วย เช่น เป็นไข้หรือมีอาการปวดอย่างรุนแรง เราจะกินแต่พาราเซตามอลแก้ไข้แก้ปวดโดยไม่เข้าใจสมมติฐานเบื้องต้นของโรคก็คงจะรักษาให้หายไม่ได้

การปฏิรูปไม่ใช่การกินยาพาราเซตามอล

ไม่ใช่การรักษาตามอาการหรือการพัฒนาแก้โน้นนิดนี้หน่อยไปเรื่อยๆหรือเพึ่งคิดหวัง (wishful thinking) จะให้สิ่งนั้นสิ่งนั้นมันดีขึ้น

ปฏิรูป หมายถึงการเปลี่ยนรูป รูป หมายถึง โครงสร้าง

เราต้องทำความเข้าใจว่าโครงสร้างที่สำคัญอะไรที่ทำให้ประเทศไทยมีปัญหาหนักๆที่แก้ไม่ได้ แล้วปฏิรูปโครงสร้างนั้นเสีย ประคองก “แข่ง” อันเป็นโครงสร้างที่ครอบไว้ก่อน ใก้ก็จะหลุดออกเป็นอิสระ แยกย้ายคุยเจรจา หักกัน ไม่มากระกระทั้งจิกตักกัน

การปฏิรูปไม่ใช่การพัฒนาและไม่ใช่การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การพัฒนาและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าก็ต้องทำไป แต่ไม่ใช่การปฏิรูป

การปฏิรูปคือการปฏิรูปโครงสร้างอันเป็นรากฐานที่มาของปัญหาของชาติเป็นจุดคานงัด ซึ่งเมื่องัดที่จุดนี้แล้วได้ผลทั้งระบบ

๖. ปฏิรูปโครงสร้าง ๓ อย่าง

- โครงสร้างอำนาจ
- โครงสร้างสังคม
- โครงสร้างการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม

ปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมนั้นมีหลายอย่าง ในที่นี้จะกล่าวถึงการปฏิรูปโครงสร้าง ๓ อย่าง โครงสร้าง ๓ อย่างนี้เป็นรากฐานที่ลึกซึ้งของปัญหาเกือบทั้งหมดในสังคมไทย

รูปภาพ

ถ้าเราปฏิรูปโครงสร้าง ๓ อย่างนี้ คือ ปฏิรูปโครงสร้างอำนาจ ปฏิรูปโครงสร้างสังคม ปฏิรูปโครงสร้างการจัดสรรทรัพยากร จะเป็นจุดคานงัดไปสู่ผลดีทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมหมดทุกด้าน ฉะนั้นที่รัฐบาลกำลังแยกการประชุมการปฏิรูปเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มสังคม กลุ่มเศรษฐกิจ และกลุ่มการเมืองนั้น ทั้ง ๓ เรื่องเชื่อมโยงกัน และมีตัวร่วมคือปฏิรูปโครงสร้าง ๓ ด้าน ดังในรูป คณะกรรมการอาจคิดการปฏิรูปในเรื่องต่างๆ หลักคิดอย่างหนึ่งในเรื่องที่มีองค์ประกอบมากๆ คือ การตั้งคำถามว่าอะไรคือ

crucial components หรือองค์ประกอบชี้ขาด เช่น การพัฒนาชนบทมีองค์ประกอบอยู่ ๘ ในจำนวนนี้เป็นองค์ประกอบชี้ขาด ๓ แต่การพัฒนาชนบทมักไปทำที่องค์ประกอบอีก ๕ ซึ่งไม่ใช่องค์ประกอบชี้ขาด การพัฒนาจึงไม่สำเร็จ

ผมเสนอว่า crucial components ของการปฏิรูปสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง คือ การปฏิรูปโครงสร้าง ๓ ประการ :

- โครงสร้างอำนาจ
- โครงสร้างสังคม
- โครงสร้างการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม

ซึ่งจะได้กล่าวเป็นเรื่องราวไป

๓. ปฏิรูปโครงสร้างอำนาจ โครงสร้างอำนาจเป็นที่ซับซ้อนลึกซึ้งและก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำอย่างมหาศาล(ดูเอกสารเรื่อง “ปฏิรูปโครงสร้างอำนาจ” โดยคณะกรรมการปฏิรูปที่มีนายอานันท์ ปันยารชุนเป็นประธาน พิมพ์โดยสำนักงานปฏิรูป) ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะ การปกครองโดยรวมศูนย์อำนาจ การปกครองโดยรวมศูนย์อำนาจเป็นต้นตอของปัญหาทางการเมือง ปัญหาคอร์ปชั่นและอื่นๆ เรามักสนใจปัญหาทางการเมืองและแก้ตรงการเมืองซึ่งไม่สำเร็จ ดังที่มีรัฐธรรมนูญมาแล้วถึง ๑๘ ฉบับ แต่ไม่สนใจตรงการปกครองที่รวมศูนย์อำนาจอันเป็นต้นตอของปัญหาทางการเมือง การปฏิรูปประเทศไทยคราวนี้ควรจะทำให้ความเข้าใจถึงปัญหาทางโครงสร้างของการปกครอง